

THE CONCEPT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS CIVIL-LAW SIGNIFICANCE

Lecturer, Department of Private Law, Sarbon University

Turg'unboyev Abrorjon Karimjon o'g'li

Abstract

The thesis explains in plain language the concept of artificial intelligence (AI), its key features and its legal nature. It analyses the role of AI in civil-law relations, in particular in contracts, intellectual property, personal data and liability for harm. Based on the legislation adopted in Uzbekistan in 2026, it argues that AI should be treated as an object of law rather than a legal subject, and offers proposals for developing the legislation.

Keywords

artificial intelligence, civil-law relations, legal status, contract, copyright, personal data, liability.

SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING FUQAROLIK-HUQUQIY AHAMIYATI

Sarbon universiteti Xususiy-huquqiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Turg'unboyev Abrorjon Karimjon o'g'li E-mail:Tabror054@gmail.com

ПОНЯТИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЕГО ГРАЖДАНСКО- ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Annotatsiya. Tezisdá sun'iy intellekt (SI) tushunchasi, uning asosiy belgilari va huquqiy tabiati sodda tilda yoritiladi. SI ning fuqarolik-huquqiy munosabatlardagi o'rni, xususan shartnoma, intellektual mulk, shaxsiy ma'lumotlar va zarar uchun javobgarlik sohalaridagi ahamiyati tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasida 2026-yilda qabul qilingan yangi qonun normalari asosida SI huquq obyekti sifatida qaralishi asoslanadi va qonunchilikni rivojlantirish bo'yicha takliflar beriladi.

Kalit soʻzlar: sunʼiy intellekt, fuqarolik-huquqiy munosabatlar, huquqiy maqom, shartnoma, mualliflik huquqi, shaxsiy maʼlumotlar, javobgarlik.

Аннотация. В тезисах простым языком раскрываются понятие искусственного интеллекта (ИИ), его основные признаки и правовая природа. Анализируется значение ИИ в гражданско-правовых отношениях, в частности в сфере договоров, интеллектуальной собственности, персональных данных и ответственности за вред. На основе норм законодательства Узбекистана, принятых в 2026 году, обосновывается рассмотрение ИИ как объекта права и предлагаются меры по развитию законодательства.

Ключевые слова: искусственный интеллект, гражданско-правовые отношения, правовой статус, договор, авторское право, персональные данные, ответственность.

1. Kirish

Sunʼiy intellekt desak, koʻpchilik avval kinodagi robotlarni eslaydi. Aslida u allaqachon yonimizda: telefondagi tarjimon, bank ilovasidagi yordamchi, ijtimoiy tarmoqdagi tavsiyalar, hatto matn yozib beradigan chatbotlar ham SI ga asoslanadi. Texnologiya hayotimizga kirib kelgan ekan, huquq ham uning oʻrnini aniq belgilab olishi kerak.

Fuqarolik huquqi bizning kundalik munosabatlarimizni tartibga soladi: biror narsa sotib olamiz, shartnoma tuzamiz, mulkka egalik qilamiz, ijod qilamiz, zarar koʻrsak tovon talab etamiz. Shu sababli SI ning taʼsiri eng avval aynan shu sohada seziladi. Tезisning maqsadi SI nima ekanini sodda tilda aniqlash va uning fuqarolik-huquqiy ahamiyatini koʻrsatishdan iborat.

2. Sunʼiy intellekt tushunchasi

Oʻzbekistonda SI ga birinchi marta qonun darajasida taʼrif berildi. 2026-yil 21-yanvardagi OʻRQ-1115-son Qonun bilan “Axborotlashtirish toʻgʻrisida”gi Qonunga SI

insonning bilim va ko‘nikmalariga taqlid qilish, mustaqil o‘rganish va yechim izlash hamda inson aqliy faoliyati natijalari bilan taqqoslanadigan natijalarni olish imkonini beradigan texnologik yechimlar majmui sifatida kiritildi.¹ Sodda aytganda, SI insonning “aqlli” ishlarini qisman bajara oladigan texnologiyadir.

Xalqaro hujjatlar ham shunga yaqin. Masalan, Yevropa Ittifoqining SI to‘g‘risidagi Reglamentida SI tizimi turli darajada avtonomiyada ishlay oladigan va kiruvchi ma’lumotlardan bashorat, kontent, tavsiya yoki qaror kabi natijalarni hosil qiladigan tizim sifatida ta’riflanadi.² Bu ta’riflardan SI ning uchta asosiy belgisini ajratish mumkin: (1) ma’lumotlarga tayanib ishlashi; (2) ma’lum darajada mustaqilligi, ya’ni inson har bir qadamni belgilamasligi; (3) natijasi boshqa odamlarga ta’sir qilishi mumkinligi.

Amaliyotda SI ni ikkiga ajratish qulay: aniq bir vazifani bajaradigan tor SI (masalan, rasmni tanish yoki tarjima qilish) va yangi matn, rasm, ovoz yoki kod yaratadigan generativ SI. Huquqiy bahslar ko‘proq ikkinchi turga qaratilgan, chunki u yaratgan natija uchun kim javob berishi va kim muallif bo‘lishi savollari tug‘iladi.

3. SI ning huquqiy maqomi: subyekt emas, vosita

Fuqarolik huquqida munosabat ishtirokchilari fuqarolar, yuridik shaxslar va davlat hisoblanadi.³ SI bu ro‘yxatda yo‘q: uning mustaqil huquq va majburiyatlari, o‘z mol-mulki yo‘q, javobgarlikni o‘z zimmasiga ola olmaydi. 2026-yilda tasdiqlangan Etika qoidalarida ham “sun’iy intellekt ishtirokchilari” deganda SI ning o‘zi emas, uni ishlab chiquvchi, joriy etuvchi va undan foydalanuvchi jismoniy hamda yuridik shaxslar

¹O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 21-yanvardagi O‘RQ-1115-son Qonuni “Sun’iy intellektni qo‘llash orqali yuzaga keladigan munosabatlar tartibga solinishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”, 1-modda (1-band). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-8008401>; “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun (2003-yil 11-dekabr, 560-II-son). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-83472>

²Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), Art. 3(1). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

³O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, birinchi qism (1995-yil 21-dekabr). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-111189>; ikkinchi qism. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-180552>

tushuniladi, oqibatlar uchun ham aynan ular o‘z harakatlari doirasida mas’ul va javobgar bo‘ladi.⁴

Ba’zi mualliflar SI ga “elektron shaxs” maqomini berishni taklif qiladi. Ammo bunday yondashuv javobgarlikni haqiqiy javobgar odamlardan olib tashlab, SI ga yuklash xavfini tug‘diradi.⁵ Bizningcha, hozirgi bosqichda SI ni huquq obyekti, aniqrog‘i insonning vositasi sifatida qarash to‘g‘ri: u qanchalik “aqlli” bo‘lmasin, qaror uchun mas’uliyat odamda qoladi.

4. SI ning fuqarolik-huquqiy ahamiyati

SI fuqarolik huquqining deyarli barcha asosiy yo‘nalishlariga tegadi. Eng muhimlarini sodda misollar bilan ko‘rib chiqamiz.

Shartnoma. Onlayn-do‘kon chatbot orqali buyurtma qabul qilsa yoki narxni algoritm belgilasa, shartnoma baribir do‘kon egasi bilan xaridor o‘rtasida tuziladi. Algoritm tomon emas, vosita; uning xatosi uchun do‘kon egasi javob beradi.

Intellektual mulk. Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi Qonun mualliflik huquqini ijodiy faoliyat natijasi bo‘lgan asarlar bilan bog‘laydi.⁶ SI yaratgan rasm yoki matn uchun bu mezonni qanday qo‘llash ochiq savol. Masalan, AQSh Mualliflik huquqi idorasi 2025-yilgi hisobotida himoya faqat inson ijodiy hissasi bor qismlarga berilishi mumkin, deb hisoblaydi.⁷

Shaxsiy ma’lumotlar. SI ma’lumotlar bilan “oziqlanadi”, shuning uchun shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish talablari unga ham to‘liq tegishli. 2026-yildan SI

⁴O‘zbekiston Respublikasi raqamli texnologiyalar vazirining 2026-yil 24-fevraldagi 284-mh-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan Sun’iy intellektga asoslangan yechimlarni yaratish, joriy qilish va ulardan foydalanish bo‘yicha Etika qoidalari (Adliya vazirligida 2026-yil 14-martda 3787-son bilan ro‘yxatdan o‘tgan), 1-bandning ta’riflari va 11-band. URL: <https://lex.uz/uz/docs/8083233>

⁵Bryson J., Diamantis M., Grant T. Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons // Artificial Intelligence and Law. 2017. Vol. 25. P. 273–291.

⁶O‘zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi O‘RQ-42-son “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni (amaldagi tahrirda). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-1022944>

⁷U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence, Part 2: Copyrightability. Washington, D.C., 2025. URL: <https://www.copyright.gov/ai/>

yordamida shaxsga doir ma'lumotlarga qonunga xilof ishlov berish uchun ma'muriy javobgarlik ham belgilandi: bazaviy hisoblash miqdorining 50 baravaridan 100 baravarigacha jarima.⁸

Zarar uchun javobgarlik. SI noto'g'ri qaror chiqarsa yoki xato ma'lumot bersa, zarar ko'rgan odam kimdan tovon so'raydi? Etika qoidalariga ko'ra, ishlab chiquvchi, joriy etuvchi va foydalanuvchi o'z harakatlari doirasida javobgar. Qonun esa SI yordamida yaratilgan axborot tizimlari insonning hayoti, sog'ligi, sha'ni va qadr-qimmatiga putur yetkazmasligini talab qiladi, inson huquq va erkinligiga aloqador yuridik ahamiyatga ega qarorlarni faqat SI xulosasiga tayanib qabul qilishni esa taqiqlaydi.⁹

5. Takliflar

Shunga qaramay, qonunchilikda hali aniqlashtirish talab qiladigan masalalar bor:

1) SI orqali tuzilgan bitimning huquqiy oqibatlarini (kim nomidan tuzilgani, xato bo'lsa nima qilinishi) aniq belgilash;

2) SI yaratgan obyektlar uchun mualliflik huquqi qoidalarini aniqlashtirish, bunda inson hissasi mezonini belgilash;

3) SI keltirgan zarar uchun tovon undirish va isbotlash tartibini Fuqarolik kodeksi darajasida belgilash;

4) vazirlik buyrug'i bilan tasdiqlangan Etika qoidalaridagi asosiy tamoyillarni qonun darajasiga ko'tarish.

6. Xulosa. SI ni tushunish uchun uni sirli "aql" deb emas, insonning kuchli vositasi deb qarash kifoya. Hozirgi huquqiy yondashuvda SI huquq obyekti bo'lib, uning harakatlari uchun uni yaratgan va undan foydalanayotgan shaxslar javob beradi. 2026-yilda qa-

⁸O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-4396419>; shuningdek O'RQ-1115-son Qonunning 2-moddasi (yuqoridagi 1-izohga qarang).

⁹O'RQ-1115-son Qonunning 1-moddasi (4-band, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonunning 7¹-moddasi); Etika qoidalarining 6 va 11-bandlari (yuqoridagi 1 va 4-izohlarga qarang).

bul qilingan Qonun va Etika qoidalari bu yo‘ldagi muhim qadam bo‘ldi. Endi shartnoma, mualliflik huquqi va zarar uchun javobgarlik sohalarida aniq qoidalar belgilash qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, birinchi qism (1995-yil 21-dekabr). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-111189>
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, ikkinchi qism. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-180552>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni (2003-yil 11-dekabr, 560-II-son). URL: <https://lex.uz/uz/docs/-83472>
4. O‘zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi O‘RQ-42-son “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-1022944>
5. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-4396419>
6. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 21-yanvardagi O‘RQ-1115-son Qonuni “Sun’iy intellektni qo‘llash orqali yuzaga keladigan munosabatlar tartibga solinishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-8008401>
7. O‘zbekiston Respublikasi raqamli texnologiyalar vazirining 2026-yil 24-fevraldagi 284-mh-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan Sun’iy intellektga asoslangan yechimlarni yaratish, joriy qilish va ulardan foydalanish bo‘yicha Etika qoidalari (Adliya vazirligida 2026-yil 14-martda 3787-son bilan ro‘yxatdan o‘tgan). URL: <https://lex.uz/uz/docs/8083233>

Xalqaro hujjatlar

8. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
9. U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence, Part 2: Copyrightability. Washington, D.C., 2025. URL: <https://www.copyright.gov/ai/>

Ilmiy adabiyotlar

10. Bryson J., Diamantis M., Grant T. Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons // Artificial Intelligence and Law. 2017. Vol. 25. P. 273–291.